Кирило НЕДРЯ
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандитат історичних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДО ПОЛОНУ: ДОСВІД ПРОГРАМИ SERE (SURVIVE, EVADE, RESIST, EXTRACT) У США

В умовах ведення інтенсивних бойових дій однією з головних проблем є підвищення можливостей виживання особового складу, а отже – зменшення втрат. При цьому досить часто помилково вважається, що ключовим є підвищення якості засобів індивідуального захисту або знання з медицини. Однак не менш важливою, а часто навіть більш вагомою, є саме морально-психологічна складова, оскільки деморалізований, «поламаний», військовослужбовець (та і не тільки військовослужбовець, а будь-який учасник сил безпеки і оборони) є загрозою не лише для себе, а і для оточуючих, послаблюючи як можливості підрозділу, так і, власне, створюючи подальші проблеми і навантаження для різних соціальних та економічних систем вже у цивільному житті. Окреслений комплекс проблем є дуже складним не лише у врегулюванні і вирішенні, а і діагностуванні. Ще куди більш складною проблемою є ті особи, що пройшли полон.

Зважаючи на вищезазначене, слід констатувати, що, безумовно, більш доцільно проводити профілактику подібних проблем і працювати з особовим складом ще до безпосередньої участі (або вже під час) у бойових діях/миротворчих операціях/поліцейських місіях/техногенних катастрофах.

Лідером у вирішенні таких питань є країни НАТО, зокрема, США та Великобританія. Відправною ж точкою для робіт у цьому напрямі стала Друга світова війна.

Так, ще на початку війни, а саме у грудні 1939 року, у структурі британської військової розвідки MI-9 було відкрито перші курси навчання пілотів організації втечі саме з німецького полону. Невдовзі їхня програма була розширена і до виживання збитих пілотів у дикій природі та відкритому морі.

Вже з весни 1943 р. на основі британського досвіду аналогічні курси створюються в ВПС (Військово-повітряні сили) США, але цю підготовку проходить тільки незначна кількість американських льотчиків.

Ситуація змінюється за підсумками війни. Так, за зібраною і проаналізованою у США статистикою, з-поміж усіх збитих американських

пілотів, які неушкодженими та без поранень приземлилися на безлюдні території, море або яким вдалося залишитися непоміченими ворогом, вижили лише 5%. Інші 95% загинули через банальне невміння плавати або відсутність навичок виживання в дикій природі. Це стало сигналом для цілеспрямованого створення програми з навчання пілотів виживання. У 1950-х роках такі курси виживання були організовані у всіх родах військ США, в першу чергу для підготовки фахівців спецпідрозділів і військової розвідки як найбільш дороговартісних.

Після війн у Кореї та В'єтнамі у США отримали великий резонанс факти перебування військових у полоні, а також актуалізувалася проблема відсутності будь-якої підготовки до цього, що призводило як до загибелі, так і подальших психічних вад (так, одним із найбільш відомих полонених був майбутній сенатор Джон Маккейн, який за часів війни у В'єтнамі був пілотом). Тому до програми SERE було додано розділи психологічної підготовки для перебування у полоні і організації втечі з нього, а загальний комплекс підготовки фактично став повним – від виживання, а отже, і уникнення полону, до перебування у ньому і втечі. У такий спосіб військовослужбовці отримували необхідні знання для формування психологічної впевненості у власних силах, а отже, ліквідації головного стрес-фактора – невідомості.

Починаючи з 1984 р., програму SERE у США було поділено на три базові блоки, що проходяться послідовно (це є обов'язковим):

1. Мінімальний базовий рівень навичок рядового. Його проходять як новобранці (рекрути), так і кандидати на посади офіцерів (кадети) в межах обов'язкового «курсу молодого бійця». Навчання організовано і проходить у відповідних таборах підготовки новобранців. За часом підготовка займає 2-4 місяці, що і становить початковий загальний тренінг;

2. Основна частина. Цей найнасиченіший і найтриваліший блок розроблений для льотного складу всіх видів і родів військ, бійців спецпідрозділів і військової розвідки, а також астронавтів NASA. У ньому відпрацьовується виживання в різних природних і кліматичних умовах, а навчання проводиться у спеціалізованих таборах, «заточених» під конкретну кліматичну зону (розташовані у штатах Алабама, Аляска, Вірджинія, Техас, Каліфорнія, Колорадо, в Канаді та на японському острові Окінава). Для екіпажів кораблів ВМФ (Військово-морський флот) проводиться тільки тренування з виживання у відкритому морі. Також існує окремий курс із виживання та евакуації в міських умовах;

3. Третій спеціальний блок – для окремих військових професій: працівників спеціальних сил і спецслужб. Насамперед мова йде про тих, які працюють за кордоном, під прикриттям чи в «гарячих точках». Відпрацьовується перебування в полоні, поведінка на допитах, протидія фізичному і психологічному тиску, організація втечі з полону.

Як уже зазначалося, всі ці блоки взаємопов'язані і доповнюють один

одного, формуючи цілісну систему підготовки до виживання і, як наслідок, уникнення полону або його проходження з можливими мінімальними морально-психологічними втратами. Зважаючи на актуальність цієї тематики, розглянемо докладніше кожен із блоків. Так, перший і базовий блок спрямований, відповідно, на базові елементарні навички, такі як: рух та марші, обладнання зупинок і укриттів, особиста гігієна в польових умовах, надання домедичної допомоги, елементи маскування тощо. Другий вже більш детально розкриває первинні базові навички, доповнює їх та охоплює такі аспекти: необхідний для виживання набір, прийняття рішень в умовах обмеженої інформації, розробка планів, адаптація до спеки/холоду, вживання нетипової їжі, орієнтування на місцевості, орієнтування і передбачення змін погоди, контакти з місцевим населенням та його характеристики (налаштованість), добування води/вогню/їжі, підтримання температури тіла, сплави річками і морськими течіями, сигнали порятунку, флора та фауна (безпечна і небезпечна), укриття і їхнє створення, пересування різними типами місцевості і рельєфу, а також психологічні аспекти виживання (адаптація та подолання болю, голоду, спраги, втоми, нестачі сну, почуття самотності і приреченості, підтримка позитивного настрою та волі до життя).

Більш детально варто розглянути саме останній блок. Він був введений на початку 1990-х рр. і націлений виключно на формування навичок перебування у полоні. Передбачає або добровільне і факультативне проходження, або обов'язкове – для певних спеціальностей і служб. Тематика, що розглядається у блоці, є такою:

− психологічні аспекти перебування в полоні, воля до опору і впевненість у собі; протидія фізичному та психологічному тиску; подолання індивідуальних і групових стрес-факторів; взаємодопомога у групі ув'язнених;

− період адаптації до навколишнього середовища; аналіз навколишнього середовища, місця ув'язнення і системи охорони, збір інформації про них;

− розробка плану втечі в основному і запасному варіантах;

− підготовка до втечі з полону – індивідуальна і групова;

− розвинені методи камуфляжу і маскування, в тому числі від спостереження з повітря;

− приховування підготовки і факту втечі;

− стандартні методи дії пошукових груп, уходу від переслідування, протидії пошуковим собакам.

Сам процес проведення курсу будується на теоретичній складовій, а також безпосередньо практичних заняттях, що максимально наближені до реальності, подекуди на межі з жорстокістю. Так, інструктори можуть перевдягатися у форму ворога, називатися терористами, використовувати як психологічний тиск, так і елементи фізичного (більш як доповнення психологічного), тим самим підвищуючи рівень стресостійкості, а отже, і

ймовірність виживання.

Завершуючи викладене, слід зазначити, що в умовах нашої війни можливості і потреби застосування подібної програми є куди ширшими, ніж у США. Тому доцільно не обмежуватися певними родами військ, а зосередитися на підготовці командирів молодшої та середньої ланок, які, у свою чергу, базові знання зможуть передавати підлеглим. До складових такої підготовки варто віднести:

1. Що таке полон рф;

2. Як не потрапити в полон, використовуючи навколишнє середовище, будь-які будівлі поля та ін. Особливості у спілкуванні з місцевим населенням залежно від місця перебування. Вміння виживати з мінімальними ресурсами. Тобто всі засоби, щоб у полон НЕ потрапити;

3. Чітко доводити, виходячи з досвіду наших полонених, що саме може призвести до значного ускладнення долі людини після потрапляння в полон (що потрібно з собою НЕ мати, особливості татуювання, інформаційна гігієна, чистка засобів зв'язку);

4. Можливості та особливості логістики, спираючись на досвід полонених;

5. Можливості легендування та як саме потрібно поводитися при первинних допитах, які наслідки можуть бути в тих чи інших випадках і що працює краще, а що категорично не треба говорити чи робити;

6. Довести важливість спостерігання за деталями місць перебування, деталями одягу супротивника, акцентами, оснащенням і технікою тощо;

7. Важливість запам'ятовування всіх людей, з ким був поруч, псевдо, прізвище, ім'я, по батькові та ін.

Резюмуючи, варто відмітити, що такий підхід не лише може допомогти вціліти, а і повернути більш придатних до успішного подальшого цивільного життя людей, оскільки вони і є самий головний ресурс будь-якої країни.

Список використаних джерел

1. SERE training develops leaders for complex environment. *U.S. ARMY.* URL : https://www.army.mil/article/138765/SERE_training_develops_leaders_for_complex_environment.

2. SERE specialists showcase training for recruiters. *Joint Base San Antonio.* URL : https://www.jbsa.mil/News/News/Article/1877894/sere-specialists-showcase-training-for-recruiters/.